

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics
E-ISSN: 2322-3413
14(2), 47-68
Received: 10.12.2022 Accepted: 25.02.2023

Research Paper

Basic Features of Complex Predicates in Behdinani of Yazd

Mohammad Dabir-Moghaddam*

Professor of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Iran
dabirmoghaddam@atu.ac.ir

Katayun Mazdapur

Professor of Linguistics, Institute for Humanities and Cultural Studies, Iran
mazdapour@gmail.com

Mohammad Reza Shamseddin Khorrami

Ph.D. candidate in Department of Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
khorrami2012@gmail.com

Abstract

Referring to novel concepts for which there are no simple equivalents, speakers of languages often resort to predicates with two or more components. This phenomenon is so widely used in some languages that in Persian, for instance, new simple predicates are hardly added to the lexicon and the commonly used simple predicates in spoken and writing Persian do not appear to exceed a few hundred. This study concentrates on different types of complex predicates in the Dari language spoken by the Zoroastrians (Behdinan) of Yazd (in central Iran) and different features of each type. It takes advantage of a number of published works on Behdinani language, as well as instances directly collected from native speakers of that language. This study particularly focuses on the influence of syntactic-semantic factors on the inflection of complex predicates; such factors include tense, main or modal status of the predicate, and transitivity of the predicate as a whole as well as its verbal component alone. The findings of this study further underline the need for an unfettered, interactional perspective to the study of language which can shed light and facilitate investigation into the interaction between factors and elements from different modules of grammar.

Keywords: Complex Predicates, Noun Incorporation, Behdinani, Zoroastrians of Yazd, Interactional Approach

Introduction

The language of Zoroastrians (Behdinan variety) in Yazd has been categorized as one of the critically endangered Iranian languages by the United Nations. This makes it all more significant to record and shed light on the various aspects of this language. The present study focused on complex predicates in Behdinani language and investigated how noun incorporation was employed in utterance of an unlimited set of concepts. Furthermore, it examined the roles that semantic-syntactic factors played in determining the inflection of such predicates in Behdinani language. Tense and transitivity, as well as the thematic relations, were proven to have a definitive role in shaping the inflection of complex predicates in the language of Zoroastrians in Yazd.

Materials and Methods

This study drew upon Dabir-Moghaddam's previous work (1997), which illustrated the productivity of noun

*Corresponding author

incorporation as the major process in the formation of complex predicates in another Iranian language, namely Modern Persian. It also borrowed from Dabir-Moghaddam's work (2013a), which had recorded samples of constituent order, agreement, case system, and ergativity, as well as their local variants from a typological perspective, among other things in different Iranian languages and studies.

Mazdāpūr's bilingual dictionary in three volumes (1995, 2006, and 2018) accounted for the bulk of the material used in this study, which also took advantage of data directly collected from a number of Yazdi speakers of Behdinani language, as well as other written sources, such as those of Ivanow (1932, 1935, 1938, and 1939), Kešāvarz (1993), Firuzbakhsh (1997), Surush Surushiān (1978), and Vahman and Asatrian (2002).

Discussion of Results and Conclusion

The present study explored how noun incorporation next to combination fueled the highly productive phenomenon of producing complex predicates in Behdinani language.

While differentiating between two types of subject-verb agreement systems, i.e., through suffixes and pronominal clitics, it highlighted how the former was employed in sentences with complex predicates, including the past tense stem (preterite) of an intransitive light verb, regardless of the transitivity of the verb phrase as a whole. In cases where the whole phrase was intransitive while there was a transitive light verb, proclitics assumed the role of marking agreement by directly attaching to the light verb as their syntactic host. However, if the whole complex predicate signified a transitive meaning, the proclitic tended to precede the non-verb component of the predicate as its host. Moreover, the transitive complex predicate displayed another distinctive feature in making use of the variant of the proclitics, which was the result of the merging the reduced clitic with the aspect marker vowel /e/ in the simple past tense. Another interesting feature of complex predicates in Behdinani was that transitive light verbs might display an agreement with the subject via suffixes as in intransitive verbs provided that the syntactic subject assumed the semantic role of the "experiencer". This, however, was not without exceptions, but certain examples clearly made out the role of "agency" in whether clitics or suffixes had to be used for the purpose of marking the subject-verb agreement.

Behdinani also featured the use of the modal verb "šustvun", along with the light verb "kart(v)un", to highlight the inability of the agent in performing an action, while the use of the modal verb alone might be interpreted as indicating inappropriateness of an action and signify a sense of prohibition.

The findings of this study served as a further proof that the features of different modules of grammar, as the generative grammarians put it, were so tightly intertwined that separating these areas would only complicate and impede the study of language, especially languages like Persian and Behdinani, which did not easily yield to formalist theories. What this study suggests is an interface approach as a more efficient substitute, which opens the gate for consideration of semantic and pragmatic factors, as well as the information structure in tandem with the study of phonology, morphology, and syntax.

References

- Abolghassemi, M. (2011). *A Historical Grammar of the Persian Language* (8th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Abolghassemi, M. (2018). *A Manual of Old Iranian Languages, Part 2: Grammar and Lexicon* (9th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Amoozgar, J., and Tafazzoli, A. (1996). *Pahlavi Language: Literature, Grammatical Sketch, Texts and Glossary* (2nd revised edition). Tehran: Moin Publishing Company. [In Persian]
- Barjesteh, D. (1983). *Morphology, syntax, and semantics of Persian compound verbs: a lexical approach*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Bazadeh Khoramshahi, S. (2011). *A Study of the Morphological Construction of the Zoroastrian Dari – Khoramshahi Accent*, Master Thesis, Alzahra University. [In Persian]
- Bozorgchami, D. (1973). *A Study of Nouns in Dari Language*, Master Thesis, University of Tehran. [In Persian]
- Browne, E. G. A. (1897). Specimen of the Gabri Dialect of Persia. Supplied by Ardashīr Mihrabān of Yazd, and Published, with an English Translation. *Journal of the Royal Asiatic Society* 29(1), 103–10.
- Comrie, B. (1978). Ergativity. In W. P. Lehman (Ed.), *Syntactic Typology: Studies in the Phenomenology of Language* (pp. 329–394). Texas: University of Texas Press.
- Dabir-Moghaddam, M. (1997). Compound Verbs in Persian. *Iranian Journal of Linguistics* 23(24), 1-46. [In Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (2013a). *Typology of Iranian Languages* (Vol. 1). Tehran: SAMT. [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. (2013b). *Studies in Persian Linguistics: Selected Articles* (4th ed.). Tehran: Iran University Press. [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. (2020) *Linguistics: An Iranian Perspective*. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]
- Firuzbakhsh, F. (1997). *Barresi-ye Sāxtemān-e Dasturi-ye Guyesh-e Behdinān-e Shahr-e Yazd [An Examination of the Grammatical Construction of the Behdinān Dialect of the City of Yazd]*. Tehran: Farvavar Publications. [In Persian]
- Gharib, A., Bahar, M., Forouzanfar, B., Homaei, J., and Rashid-Yasemi, Gh. (1993). *Persian Grammar of Five Teachers*. Tehran: Eshraghi. [In Persian]
- Gholami, S. (2018). Pronominal Clitics in Zoroastrian Dari (Behdīnī) of Kerman. In S. Gholami (Ed.), *Endangered Iranian Languages* (pp. 111-122). Wiesbaden: Reichert.

- Ivanow, W. (1935). The Gabri dialect spoken by the Zoroastrians of Persia. *Rivistadegli studi orientali* 16(1), 31-97.
- Ivanow, W. (1938). The Gabri Dialect Spoken by the Zoroastrians of Persian. III. Specimens of the Gabri Dialect (Texts)'. *Rivista Degli Studi Orientali* 17, 1-39.
- Ivanow, W. (1939). The Gabri Dialect Spoken by the Zoroastrians of Persian. IV. Gabri Vocabulary'. *Rivista Degli Studi Orientali* 18, 1-59.
- Kalbasi, I. (1988). Ergativity in Iranian Languages and Dialects. *Journal of Linguistics* 2, 70-87. [In Persian]
- Kešavarz, K. (1993a). *Dastur-e Guyeš-e Zartoštiyān-e Yazd [A Grammar of the Dialect of the Zoroastrians of Yazd]*. Stockholm: K. Kešavarz.
- Kešavarz, K. (1993b). *Farhang-e Zartoštiyān-e Ostān-e Yazd [A Dictionary of the Dialect of the Zoroastrians of Yazd Province]*. Stockholm: K. Kešavarz. [In Persian]
- Lazard, G. (1984). Actance variations and categories of the object. In F. Plank (Ed.), *Towards a theory of grammatical relations* (pp. 269-29). Plac: Press.
- Mazdāpūr, K. (1995) *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 1). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mazdāpūr, K. (2006). *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 2). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mazdāpūr, K. (2018). *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 3). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Oshidari, M. (2003). *Farhang-e vāžehā va zamān-vāžehā-ye guyeš-e Zartoštiān-e Kermān [A Dictionary of the Zoroastrian Dialect in the City of Kerman]*. Tehran: Farvahar. [In Persian]
- Puladi-Darvish, M. (2000). The Description of the Verb Construction in Zoroastrian Dialect of the Center of Yazd. *Proceedings of Allameh Tabataba'i University* 91, 169-181. [In Persian]
- Samareh, Y. (1976). The Verb System in Zeynabadi Dari. *Journal of Faculty of literature and Humanities: University of Tehran* 23(4), 155-162. [In Persian]
- Shaghghi, V. (2008). Incorporation in Persian. *Journal of Name-ye Farhangestan* 3, 3-39. [In Persian]
- Sorushian, S. J. (1956). *Farhang-e Behdinan: with a Preface from Prof. I. Poure Davoud*. Edited by Manoochehr Sotoodeh. Tehran: Farhang Iran Zamin Publications. [In Persian]
- Taffazoli, A. (1986). The 'Indirect Affectee' in Pahlavi and in a Central Dialect of Iran. In R. Schmidt & P. O. Skjaervo (Eds.), *Studia Grammatica Iranica: Festschrift für Helmut Humbach* (pp. 483-487). Munich: R. Kitzinger.
- Vahman, F., and Asatrian G. (2002). *Notes on the Language and Ethnography of the Zoroastrians of Yazd*. Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters (det kongelige Danske Videnskabernes Selskab).

مقاله پژوهشی

ویژگی‌های فعل مرکب در زبان بهدینان یزد

* محمد دبیرمقدم ^{id}

** کتابیون مزداپور

*** محمدرضا شمس‌الدین خرمی

چکیده

زبان‌ها برای ایجاد مفاهیم جدیدی که برای آن‌ها برابر نهاد بسیطی ندارند اغلب به تولید فعل‌های با دو جزء یا بیشتر دست می‌زنند. این فرایند در برخی زبان‌ها بسیار پربسامد است به طوری که در زبان فارسی تولید افعال بسیط به نظر چندان زایا نمی‌رسد و تعداد فعل‌های ساده رایج در گفتار و نوشتار فارسی از چند صد فعل تجاوز نمی‌کند. دبیرمقدم (۱۳۷۶) ضمن بررسی و نقد آثار پیشین در این زمینه، به اثبات وجود و معرفی وجوه مختلف فعل‌های مرکب انضمامی به عنوان گونه پربسامدتر فعل مرکب در زبان فارسی می‌پردازد. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از دستاوردهای دبیرمقدم (۱۳۷۶) به بررسی فعل مرکب، انواع و ویژگی‌های آن در زبان دری زرتشتیان یزد می‌پردازد. این پژوهش از منابع مکتوب موجود و همچنین نمونه‌های ثبت شده از گویشوران این زبان بهره‌جسته و بر تأثیر مؤلفه‌های نحوی-معنایی بر تصریف فعل‌های مرکب این زبان تمرکز می‌کند. عواملی مانند زمان فعل، اصلی یا وجهی بودن آن، لازم یا متعدی بودن مفهوم کلی فعل مرکب و همچنین گذرابی جزء فعلی آن تعیین‌کننده ویژگی‌های تصریف آن در زبان زرتشتیان یزد است. در نهایت یافته‌های این پژوهش مؤید نیاز به اتخاذ رویکردی تعاملی است که خود را محدود به حوزه یا رویکردی نکند تا امکان بررسی و روشنی‌افکنند بر ارتباط میان عوامل و مؤلفه‌های بخش‌های مختلف دستور را برای پژوهشگر مهیا فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: فعل مرکب، فعل مرکب انضمامی، فعل مرکب ترکیبی، زبان بهدینان، زرتشتیان یزد، رویکرد تعاملی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

زبان زرتشتیان شهر یزد در زمره زبان‌های فلات مرکزی ایران به حساب می‌آید که با زبان کلیمیان این خطه ویژگی‌هایی مشترک و درعین حال تفاوت‌های بارزی دارد. در گذر سالیان دراز و با وجود تماس با سایر زبان‌ها و سلطه قدرتمند و روزافزون زبان فارسی، این زبان همچنان برخی از ویژگی‌هایی منحصر به فرد و تاریخی خود را حفظ کرده است. امروزه شمار گویشوران این زبان در معرض خطر^۱ از چند هزار نفر تجاوز نمی‌کند^۲ که بسیاری از آن‌ها نیز ترجیح می‌دهند حتی در محیط خانه به فارسی سخن بگویند. اما بررسی ویژگی‌های این زبان می‌تواند در رمزگشایی سایر ویژگی‌های جغرافیایی زبان‌های منطقه فلات مرکزی راهگشا باشد. در این میان بررسی فعل مرکب در این زبان از چند جنبه درخور توجه است. وجود فعل‌های مرکب فراوان به مانند زبان فارسی در این زبان تصویری بسیار آشنا پیش روی پژوهشگر قرار می‌دهد، هر چند به نظر می‌رسد تناظر دقیق یا تفاوت قابل توجهی بین نسبت تعداد افعال بسیط و مرکب در این دو زبان وجود نداشته باشد. این زبان دارای فعل‌های ساده، پیشوندی و مرکب است؛ اما از آنجا که این پژوهش به بررسی فعل مرکب اختصاص دارد، بر ویژگی‌های فعل مرکب و انواع آن در این زبان، از جمله چینش سازه‌ها، تصریف و مؤلفه‌های نحوی-معنایی مؤثر در صورت‌بندی تصریف این افعال تمرکز می‌کند. مقاله حاضر از هفت بخش تشکیل شده است که به دنبال بیان کلیات و خلاصه‌ای از محتوای مقاله در قسمت مقدمه در بخش اول، بخش دوم به بیان مسئله و اهمیت پرداختن به آن، بخش سوم به بیان پرسش‌های مورد اهتمام پژوهش، بخش چهارم به پیشینه مطالعات درباره فعل مرکب، به ویژه فرایند تشکیل فعل مرکب انضمامی، بخش پنجم به شرح روش پژوهش و بخش ششم به چارچوب نظری پژوهش حاضر که برگرفته از مقاله فعل مرکب در زبان فارسی (دبیرمقدم، ۱۳۷۶) و کتاب زبان‌شناسی منظر ایرانی (دبیرمقدم، ۱۳۹۹) است و بخش هفتم به تشریح و تحلیل داده‌های آن می‌پردازد. نتایج حاصل از این پژوهش در بخش هشتم این مقاله شرح داده شده است.

۲. بیان مسئله

زبان دری زرتشتی مانند زبان فارسی برای بیان مفاهیم مختلف از شمار درخور توجهی فعل مرکب استفاده می‌کند که علی‌رغم شباهت بسیار زیاد واژه‌ها و ویژگی‌های ساخت‌واژی این دو زبان، تناظر یک‌به‌یک بین افعال بسیط و مرکب در آن‌ها وجود ندارد. همچنین به دلیل ویژگی‌های متفاوت تصریف فعل در زبان دری زرتشتی، فعل‌های مرکب در این زبان رفتار متفاوتی در زمان‌ها و حالات گذرایی متفاوت از خود بروز می‌دهند که از جمله آن‌ها صورت متعدی تصریف برخی فعل‌های مرکب ساخته شده با ستاک گذشته همکردهای متعدی، علی‌رغم مفهوم لازم برآمده از کل آن فعل‌های مرکب است. بررسی این تفاوت‌ها می‌تواند هم بر فرایند دستوری‌شدگی اجزاء (مورد فعل «آمدن» و تبدیل آن به فعل سبک در جهت مجهول) یا واژگانی‌شدگی اجزاء در نقش کنش‌نما (نوع عمل)^۳ (مانند فعل‌های «زدن»، «گرفتن»، «کشیدن» و غیر از آن در مقام همکرد در فعل‌های مرکب) و میزان شفافیت معنایی فعل مرکب و نیز بر فرایندهای انضمام و ترکیب در این زبان پرتو بیفکند و در نهایت به تعیین ویژگی‌های رده‌شناختی آن زبان در حوزه صرف-نحو کمک کند. امید آن می‌رود که یافته‌های مطالعه هم‌زمانی حاصل درباره یکی دیگر از زبان‌های ایرانی، که به دلیل حساسیت‌ها و محدودیت‌های مذهبی، فرهنگی و جغرافیایی جامعه گویشورانش شاید ویژگی‌های کهن بیشتری در خود حفظ کرده باشد، به درک بهتر فرایندهای در زمانی ساخت‌واژی و نحوی زبان فارسی منجر شود.

^۱ سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد (یونسکو) زبان دری زرتشتی رایج در استان‌های یزد و کرمان را در زمره زبان‌های در معرض خطر قطعی (definitely endangered) به شمار آورده است.

^۲ یونسکو تعداد گویشوران زبان دری زرتشتی را بر اساس سرشماری که در سال ۱۹۹۹ میلادی صورت گرفته است حدود ۱۵۰۰۰ نفر تخمین می‌زند.

^۳ mode of action/ aktionsart

۳. پرسش‌های پژوهش

۱. فعل‌های مرکب ترکیبی در زبان بهدینان (دری زرتشتی) شهر یزد چه ویژگی‌هایی دارند؟
۲. فعل‌های مرکب انضمامی در زبان بهدینان (دری زرتشتی) شهر یزد چه ویژگی‌هایی دارند؟
۳. گذرایی در تصریف افعال مرکب در زبان بهدینان شهر یزد (دری زرتشتی) چه تأثیری دارد؟
۴. مؤلفه‌های نحوی-معنایی چگونه در ساختار فعل‌های مرکب زبان بهدینان شهر یزد تجلی می‌یابد؟

۴. پیشینه مطالعات

سابقه گردآوری واژه‌ها بررسی صرفی زبان زرتشتیان استان یزد که با نام‌های دری زرتشتی، گوری و گورونی نیز شناخته می‌شود در ایران به واژه‌نامه‌ای به نام فرهنگ بهدینان به قلم سروش جمشید سروشیان (۱۳۳۵) بازمی‌گردد. **کیخسرو کشاورز** (1993a) نیز در مجموعه مقالاتش در مجله فروهر که بعدها به صورت کتابی با عنوان فرهنگ زرتشتیان استان یزد به چاپ رسید به بررسی برخی نکات پیرامون صرف و نحو زبان بهدینان این منطقه پرداخت. اما شاید اوج این تلاش را بتوان واژه‌نامه ارزشمند کتایون مزداپور (واژه‌نامه گویش بهدینان شهر یزد: فارسی به گویش، همراه با مثال) دانست که در سه مجلد در سال‌های ۱۳۷۴، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۷ به طبع رسیده و از دو مجلد دیگر آن جلد چهارم نیز آماده چاپ است (گفتگو شخصی با دکتر مزداپور). کتاب فرانک **فیروزبخش** با نام بررسی ساختمان دستوری گویش بهدینان شهر یزد (۱۳۷۷) بخشی را به معرفی مبانی آوایی، واجی، انواع واژه‌ها اختصاص داده است و نیز به بررسی ساختمان فعل، اسم‌سازی و پاره‌ای دیگر از مسائل صرفی و نحوی این زبان می‌پردازد. در این میان باید از آثار فارسی دیگری به قلم پریزاد **بزرگ‌چمی** (۱۳۵۲)، **یدالله نمره** (۱۳۵۵)، **میترا پولادی درویش** (۱۳۷۹) و **ساغر بازاده خرمشاهی** (۱۳۹۰) نام برد. آثار شرق‌شناسان غیرایرانی چون دیوید لوریمر^۱ ادوارد براون^۲ و ولادیمیر ایوانوف^۳ نیز چه از نظر قدمت علاقه و توجه به این زبان و ظرایف آن، چه از حیث نکته‌سنجی و ریزینی پژوهشگران درخور تقدیر و تأمل‌اند. به‌ویژه ایوانوف که نه تنها نمونه‌های دست‌اولی از این زبان ارائه می‌دهد، بلکه یکی از سه مقاله خود را به واژه‌های زبان زرتشتیان اختصاص داده است. با این حال این آثار (فارغ از ابتلای برخی از آن‌ها به‌ویژه پژوهش‌های غیرایرانیان به عدم تمایز نهادن بین گونه‌ها و تنوع لهجه‌های این زبان که نزدیک به ۳۰ لهجه تخمین زده می‌شود) اهتمام ویژه‌ای به مطالعه و بررسی فعل‌های مرکب در زبان بهدینان یزد ندارند و به توصیف هم‌نشینی اسم و صفت و حرف با فعل سبک و ذکر چند نمونه بسنده می‌کنند و این مهم بناست فصل افتراق این پژوهش با آن کارهای پیشین باشد.

۵. روش پژوهش

در این تحقیق واژه‌نامه سه‌جلدی **مزداپور** (۱۳۷۴، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۷) منبع اصلی داده‌ها به حساب می‌آید و بخش عمده اطلاعات خام لازم را برای بررسی فعل مرکب در زبان دری زرتشتی شهر یزد در این پژوهش فراهم می‌آورد. در کنار آن، فعل‌های مرکب به‌کاررفته در متن‌ها و نمونه‌های ارائه‌شده در آثار **ایوانوف** (1935, 1938, 1939)، براون^۵ (1897) و **وهمن^۶ و آساتوریان^۷** (2002) نیز مورد بررسی قرار گرفته و به فراخور نیاز در مثال‌ها از آن‌ها استفاده شده است. تصریف این فعل‌ها در زمان‌های حال و گذشته و تأثیر گذرایی و نقش‌های معنایی بر ویژگی‌های تصریفی این فعل‌ها مورد مطالعه قرار گرفت که شرح و تحلیل آن در بخش‌های ذیل به تفصیل آمده است. در تحلیل داده‌ها،

¹ David Lockhart Robertson Lorimer

² Edward Granville Browne

³ Wladimir Alekseevich Ivanow

^۴ در **مزداپور** (۱۳۷۴: ۱۰-۱۱) از ۲۸ گونه زبان دری زرتشتی در استان یزد یاد شده است که شامل لهجه‌های خرمشاهی، مریم‌آبادی، زین‌آبادی، کوچه بیوکی، محمدآبادی، چمی، اهرستانی، نرسی‌آبادی، شریف‌آبادی و غیره می‌شود.

⁵ E. G. A. Browne

⁶ F. Vahman

⁷ G. Asatrian

راستی آزمایی فرضیات و حصول اطمینان از درستی و عدم درستی، کاربرد و تفاوت‌های احتمالی گونه‌های ممکن و مفروض از تنی چند از بهدینان که گویشور زبان دری هستند کمک گرفته شد. از لطف و شکیبایی این بزرگواران صمیمانه سپاسگزاریم.

۶. چارچوب نظری

دبیرمقدم در مقاله‌ای با عنوان «فعل مرکب در زبان فارسی» (۱۳۷۶/۱۳۷۴)^۱ عبارت فعل مرکب را به فعلی اطلاق می‌کند که یک سازه غیرفعلی مانند اسم، صفت، اسم مفعول، گروه حرف‌افزای و یک سازه فعلی ساختمان واژی آن را تشکیل داده باشد. وی استدلال می‌کند که پیوند دست کم دو سازه عمدتاً مستقل برای حصول یک واژه مرکب آن را در زمره یک فرایند ساخت‌واژی و مربوط به حوزه واژگان قرار می‌دهد و از چندین فرایند ساخت‌واژی با درجات زبانی متفاوت برای تشکیل فعل مرکب زبان فارسی یاد می‌کند. او این فرایندها را ذیل دو فرایندها اصلی «ترکیب» و «انضمام» طبقه‌بندی می‌کند. **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) پس از ارائه سابقه پژوهش‌ها درباره فرایند انضمام در آثار زبان‌شناسان خارجی، بر آثار و دستاوردهای پژوهشگران و زبان‌شناسان درباره فعل مرکب فارسی را تمرکز می‌کند و به نقد و بررسی دسته‌بندی‌ها و آراء افرادی مانند پلاتس^۲ و رنکینگ^۳، فیلات^۴، لمبتون^۵، خیام‌پور^۶، باطنی^۷، صادقی^۸، جان معین^۹، خانلری^{۱۰}، ویندفور^{۱۱}، بشیری^{۱۲}، برجسته^{۱۳}، سمیعان^{۱۴}، قمشی^{۱۵} و دیگران می‌پردازد. دبیرمقدم سپس شواهدی واجی، نحوی و معنایی ارائه می‌کند که بر وجود و نقش زبانی فرایند انضمام در شکل‌گیری فعل مرکب در زبان فارسی صحنه می‌نهد. وی با رسم نمودار درختی جمله‌های دارای فعل مرکب انضمامی و مقایسه آن با نمودار جمله‌های دارای فعل متعدی، که بالتبع مفعول صریح دارد، یادآوری می‌کند که انضمام فرایندی ظرفیت‌کاه است. همچنین، او برخی نمونه‌های فعل مرکب در تحلیل خانلری را مورد تردید قرار می‌دهد. دبیرمقدم تأکید می‌کند تنها زمانی با فرایند انضمام سروکار داریم که مفعول صریح بلافاصله و بدون نشانه‌های نحوی مانند علامت جمع، نشانه مفعول صریح (پس‌افزافه «را»)^{۱۶} و مانند آن ظاهر می‌شود و اگر غیرازاین باشد دیگر با فعل مرکب انضمامی روبه‌رو نخواهیم بود.^{۱۷} **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) تصریح می‌کند در فعل مرکب انضمامی در زبان فارسی، مفعول صریح اولین و اصلی‌ترین گزینه برای قرار گرفتن در جایگاه جزء همیار به شمار می‌آید. به گفته وی، این نوع فعل مرکب لازم را می‌توان شقی از جمله‌ای با فعل متعدی در نظر گرفت که مفعول صریح آن به صورت اسم جنس، یا به بیانی دیگر بی‌نشان برای حالت، شمار، معرفگی و غیره در جایگاه جزء همیار (بلافاصله قبل از جزء فعلی) ظاهر می‌شود. مانند «غذاها را به بچه‌ها داد» در مقابل «به بچه‌ها غذا داد». این فعل‌های مرکب لازم ممکن است در گذر زمان دچار تطور معنایی (بسط استعاری) شوند و از شفافیت معنایی آن‌ها کاسته شود، مانند «شیرینی خوردن» در عبارت «علی و دخترعمویش شیرینی خوردند» یا عبارت «زهر دادن» در اشاره به عمل مسموم کردن در حالی که شق غیرمنضم آن در «قاتل زهر را به دوستش داد.» می‌توان این‌طور استنباط کرد که نفر اول شیئی را به نفر دوم تحویل داده است. بنابراین در افعال مرکب انضمامی زبان فارسی، آن‌چنان‌که وصف آن رفت، همیار، مفعول پیشینی است که حالت‌نمای آن حذف شده و به صورت مفرد و به شکل اسم جنس در کنار هم‌کرد می‌آید.

در مقاله دیگری که در کتاب *زبان‌شناسی منظر ایرانی* (۱۳۹۹: ۳۲۵-۳۶۲) به چاپ رسیده است، **دبیرمقدم** بر نقش انضمام در واژه‌سازی

^۱ این مقاله در کتاب پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی: مجموعه مقالات ۱۳۹۲: ۱۴۶-۱۹۶) و همچنین کتاب زبان‌شناسی: منظری ایرانی (۱۳۹۹: ۲۷۵-۳۲۲) به چاپ رسیده است.

^۲ J. T. Platts

^۳ G. S. A. Ranking

^۴ D. C. Phillott

^۵ A. K. S. Lambton

^۶ J. Moyne

^۷ G. L. Windfuhr

^۸ درباره انضمام مقوله اسم به فعل در زبان فارسی گفتگو بسیار است. اما با مراجعه به منابع اصیل مانند دستور پنج استاد مشاهده می‌شود که نمونه‌هایی مانند «پیکار کردن» را فعل مرکب تحلیل کرده‌اند در مثال «جلال‌الدین مردانه پیکار کرد» و تصریح نموده که می‌توان قید «مردانه» را تبدیل به صفت کرد برای گروه اسمی «پیکار» و به این ترتیب جمله «جلال‌الدین پیکاری مردانه کرد» حاصل می‌شود. در نظر کسانی که به انضمام در فارسی باور دارند مثال دوم گونه غیرمنضم مثال اول است (بنگرید به قریب و همکاران، ۱۳۷۱: ۲۳۶-۲۳۷)

زبان فارسی تمرکز می‌کند. در این مقاله او همچنین به نظر ژیلبر لازار^۱ و رویکرد رده‌شناختی‌ای که او درباره گوناگونی رابطه‌های دستوری اتخاذ کرده اشاره می‌کند. لازار (1984:269) تصریح می‌کند که تعاریف رابطه‌های دستوری چون فاعل و مفعول از اجماع جهانی برخوردار نیستند و به همین جهت از رابطه کاملاً ساختاری کنش‌ور^۲ یعنی همان اعضای اسمی اصلی بند بهره می‌گیرد و تصریح می‌کند که این رابطه مفهومی معنایی یا کاربردشناختی نیست. وی رابطه کنش‌ور را رابطه‌ای می‌داند بین اعضای اسمی اصلی بند و محمول آن بند که بر پیوستاری متشکل از دو قطب ساختاری تعریف می‌شود که ساختاری با دو کنش‌ور در یک قطب و ساختاری با یک کنش‌ور در قطب دیگرش قرار دارد. او توضیح می‌دهد که در سمت چپ این پیوستار ساختاری وجود دارد که در آن کنش‌ور Y با پس‌اضافه «را» ظاهر می‌شود در حالی که در ساختار واقع در قطب سمت راست، Y فاقد هرگونه نشانه‌ای است. ترکیب فعل و اسم عاری هرگونه توصیف‌گر که در واقع به معنای اسم جنس و بدون نشانه «را» خواهد بود، اغلب یک واحد یکپارچه واژگانی تشکیل می‌دهد (Lazard, 1984:286). به نقل از دبیرمقدم: (۱۳۹۹:۳۳۶). لازار (1984:286) مثال «این کار را می‌کنم» در برابر «کار می‌کنم» را ارائه می‌کند و می‌نویسد «کار می‌کنم» عبارت نحوی عادی است؛ اما در عین حال واحدی است واژگانی که با نمونه‌های فعل لازم مانند «می‌روم» قابل مقایسه است. او تأکید می‌کند که تمام قلمرو ساختارهای دو کنش‌گر و یک کنش‌گر فارسی را باید به‌مثابه پیوستاری در نظر گرفت متشکل از ساختارهایی با Y معرفه، ساختارهایی با Y نکره اسم جنس، عبارت‌های واژگانی نشده دارای Y اسم جنس و عبارت‌های واژگانی حاوی Y اسم جنس و سرانجام ساختارهای دارای یک کنش‌ور. لازار همچنین زبان فارسی را در کنار یک زبان آشکارا انضمامی قرار می‌دهد که در آن در ساختار سمت راست، Y کم‌ویش پیوندی مستحکم با فعل دارد، ممکن است به فعل منضم شود یا این که الزاماً یا ترجیحاً در کنار آن جای گیرد و تمایل نشان می‌دهد که با فعل نوعی ترکیب بسازد (Lazard, 1984:287). به نقل از دبیرمقدم: (۱۳۹۹:۳۳۷).

شقایقی (۱۳۸۶) پس از بررسی آراء مطرح شده درباره انضمام در دو رویکرد مجزای نحوی و ساخت‌واژی، به بررسی ویژگی‌های فعل‌های مرکب ترکیبی، فعل‌های مرکب انضمامی و گروه‌های مفعول صریح+فعل تمرکز می‌کند. برای شناسایی و تمیز این موارد از یکدیگر، شقایقی آزمون‌هایی به این شرح پیشنهاد داده است: الف) مصدرسازی: جزء فعلی ساخت انضمامی را می‌توان در جایگاه مضاف و جزء غیرفعلی را در جایگاه مضاف‌الیه در ساخت اضافه به کار برد. صورت مصدری فعل مرکب انضمامی با فاعل و مفعول، و فعل مرکب ترکیبی با مفعول، را در ساخت اضافه می‌توان به کار برد. در این حالت، صورت مصدری در جایگاه مضاف و فاعل یا مفعول در جایگاه مضاف‌الیه قرار می‌گیرد. ب) ضمیرهای پی‌بستی تأکیدی و مفعولی در میان اجزاء فعل مرکب انضمامی و بعد از مفعول اسم جنس ظاهر نمی‌شوند، اما به جزء غیرفعلی فعل مرکب ترکیبی متصل می‌شوند. ج) مفعول اسم جنس می‌تواند مرجع ضمیر تهی یا ضمیر غیرشخصی در جمله پیرو باشد؛ اما اسم منضم به فعل مرکب انضمامی نمی‌تواند مرجع واقع شود. د) برخلاف فعل مرکب انضمامی، مفعول اسم جنس و برخی فعل‌های مرکب ترکیبی گسترش‌پذیر هستند. فعل‌های مرکب انضمامی و فعل‌های مرکب ترکیبی هر دو، برخلاف مفعول اسم جنس و فعل، یک واحد واژگانی به حساب می‌آیند و بر عمل/حالت واحدی دلالت می‌کنند و گاه برای آن‌ها می‌توان معادل بسیطی یافت.

اما دبیرمقدم (۱۳۷۶) آنچه زبان‌شناسانی مانند شقایقی (۱۳۸۶) صورت جداشده افعال مرکب جداشدنی یا افعال مرکب گسترش‌پذیر می‌خوانند، مانند «حقه زدن» در «او به ما این حقه را زد» و «تقاضا کردن» در «او از ما این تقاضا را کرد»، را شق غیرمنضم فعل‌های انضمامی برمی‌شمرد و تصریح می‌کند فرایند انضمام ساخت موضوعی فعل را با جذب مفعول صریح و تبدیل آن به فعل لازم تغییر می‌دهد. او همچنین به آزمون‌های مطرح شده از سوی برجسته (1983) یعنی امکان/عدم امکان حذف فعل، حذف اسم و ارجاع ضمیری برای تمیز فعل انضمامی، معیارهای معنایی و کاربردشناختی را نیز می‌افزاید. به گفته دبیرمقدم (۱۳۷۶) در فعل مرکب انضمامی جزء فعلی در کنار اسم منضم به آن، تشکیل یک کل معنایی می‌دهد که در آن مفعول صریح به اسم جنس بدل شده و در نتیجه غیرارجاعی شده است و تنها سیطره معنایی جزء فعلی را محدود می‌کند. از منظر کاربردشناختی نیز دبیرمقدم (۱۳۷۶) تصریح می‌کند که در شق انضمامی، مفعول صریح دیگر از حالت منفرد و فعال خارج شده و به همین جهت برخلاف آنچه در شق غیرمنضم مشاهده می‌شود، دیگر سازه‌ای مستقل نیست.

¹ Gilbert Lazard

² Actant

۷. تحلیل و بررسی داده‌ها

۷-۱. فعل مرکب: ترکیبی یا انضمامی؟

در زبان دری زرتشتی گونه یزد شرایط با آنچه در بخش پیشین ذکر آن رفت قدری متفاوت است: برخلاف گونه کرمانی این زبان، حالت‌نمای مفعولی غایب است،^۱ از حالت‌نماهای دیگر هم خبری نیست، گاهی تمایز بارزی بین اسم جنس، اسم معرفه و نکره وجود ندارد و اسامی غیرانسان اغلب نشانه جمع نمی‌گیرند. براساس تعریف **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) از فعل مرکب انضمامی، باید شق غیرمرکب قابل قبولی که در آن جزء غیرفعلی مفعول صریح واقع شود وجود داشته باشد. برای مثال، برای جمله ۱ می‌توان نمونه ۲ زیر را در نظر گرفت که در آن مفعول صریح با اضافه ملکی همراه شده است:

1. klâ tu sar=oš člopta še< oš=e-nâda (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۷۸)

صفت مفعولی نهادن-نمود کامل=ش^۳م آشیانه ملکی=ش^۳م سر در کلاغ

‘کلاغ تو سرش آشیانه کرده است.’

2. klâ člopta=š ri draxt-e blënd še< oš=e-nâda

صفت مفعولی نهادن-نمود کامل=ش^۳م بلند اضافه-درخت روی ملکی=ش^۳م آشیانه کلاغ

‘کلاغ لانه‌اش را بر درخت بلندی نهاده است.’

در مثال بالا، فعل دچار تغییر معنایی و بسط استعاری نیز شده است و در معنای اصطلاحی به کار رفته است. **مزداپور** (۱۳۷۴: ۱۷۸) در توضیح معنی عبارت «کلاغ در سرش لانه کرده است» داخل پرانتز افزوده «روزگار ادبش کرده است». در مثال‌های زیر بین توالی فاعل+فعل vâv oš=košt چه در معنی «آب زد» و چه همان توالی در معنای متعدی «(نان را) به آب زد» به لحاظ صوری و تصریف تفاوتی وجود ندارد.

3. vâv oš=ko.t o oma v-o kapt pâ-y-i zâr (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۴۶)

دیوار اضافه-واج میانجی-پا افتاد و-واج میانجی آمد و زد=ش^۳م آب

‘آب زد و آمد و افتاد پای دیوار.’

4. nun e vâv oš=košt²

ستاک گذشته زدن=ش^۳م آب به^۳ نان

‘نان را (به) آب زد.’

در نمونه‌های زیر نیز تفاوت صوری‌ای در حالت‌نمایی بین ترکیب مفعول صریح (گروه اسمی)+فعل، مانند «تُنگ را + بردن» و «آب خنک (+ به مردم) + دادن» و فعل‌های به‌ظاهر مرکب «نم دادن» و فعل مرکب «ترک برداشتن» وجود ندارد.

5. dula trak e-šteda (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۴۲)

صفت مفعولی برداشتن-نمود کامل ترک کوزه

‘کوزه ترک برداشته است.’

6. kap-e genza nâh y-e-dâda (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۴۲)

صفت مفعولی دادن-نمود کامل-واج میانجی نم اتاق اضافه-کف

^۱ در زبان بهدینان کرمان از پس اضافه to برای حالت‌نمایی مفعول صریح استفاده می‌شود، مانند جمله زیر که **غلامی** (2018: 115) از **اشیدری** (۱۳۸۲: ۳۶) نقل کرده است.

ču-ro oš=košt še=tu toxm-e čam
wood-POST PC=strike.PST.3sg PC=to. PRE-in corn-EZ eye
‘(he/she) put the stick to his/her eyeball.’

^۲ جمله‌هایی که در این پژوهش بدون ذکر منبع آورده شده‌اند برگرفته از مکالمات شخصی با گویشوران بهدین هستند.

^۳ به نظر می‌رسد که کسره در این نمونه‌ها شکل تقلیل یافته پیش اضافه be (به) باشد؛ البته دکتر **مزداپور** بر ویژگی‌های سبکی، فردی، تلفظی و تأکیدی کسره در این گونه مثال‌ها تأکید دارند و عدم کاربرد «به» در زبان دری زرتشتی را دلیلی بر رد این فرضیه می‌دانند.

‘کف اتاق نم داده است.’

7. šut-og be-kud gi xar vâv vε-xr-a (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۴۴)

۳شم-ستاک حال خوردن-پیشوند التزامی آب خر که ستاک حال زدن-پیشوند امر پسوند تصغیر-سوت

‘سوتک بزنی که خر آب بخورد.’

8. tong oš=bart o vâv-i xonak še< oš=e-mardom dâd (مزداپور، ۱۳۷۴: ۱۴۴)

ستاک گذشته دادن مردم به=۳شم خنک اضافه-آب و ستاک گذشته بردن=۳شم تُنگ

‘تنگ را برد و آب خنک به مردم داد.’

دبیرمقدم (۱۳۷۶) در بررسی فرایند تبدیل گروه فعلی مشتمل بر مفعول صریح و فعل متعدی به فعل مرکب انضمامی، به کاهش ظرفیت

فعل و تشکیل فعل مرکب لازم اشاره می‌کند. در زبان دری زرتشتی شهر یزد برای نمونه در عبارت nun xartvun (غذا خوردن/ارتزاق کردن) این کاهش ظرفیت دیده می‌شود. اما در زمان گذشته، همچنان رفتار متعدی از فعل‌هایی مانند این دیده می‌شود و مطابقت فاعل و فعل، همانند تصریف افعال متعدی ساخته شده با ستاک گذشته فعل، از طریق پیش بست ضمیری صورت می‌گیرد. حال این پرسش پیش می‌آید که با توجه به عدم امکان تشخیص آسان فعل مرکب انضمامی از گروه نحوی و حفظ ویژگی‌های فعل متعدی در همکرد فعل‌های مرکب، آیا همچنان می‌توان قائل به رخداد فرایند انضمام مفعول صریح به فعل در این زبان بود؟ در پاسخ می‌توان به مثال‌هایی اشاره کرد که در آن‌ها همیار مفعول صریحی است که مبدل به اسم جنس شده و قابلیت ارجاع مصداقی ندارد، در مقابل نمونه‌هایی که دارای نشانه نکره یا اضافه ملکی هستند و یا بین گروه اسمی و فعل قیدی یا گروه اسمی دیگری درج شده است که در این صورت به گفته دبیرمقدم (۱۳۷۶) دیگر فعل مرکب به حساب نمی‌آیند. حال با وجود این تقابل همچنان می‌توان گفت صورت‌هایی هستند که بتوان از آن‌ها به عنوان اسم جنس و در نتیجه همیار فعل مرکب انضمامی یاد کرد.

9. sejen šo=vače košt

سوزن بچه=۳شج ستاک گذشته زدن

‘آپول به بچه زدند.’

10. vače šo=sejen košt

بچه سوزن=۳شج ستاک گذشته زدن

‘بچه را آپول زدند.’

11. sejen e vače šo=košt

سوزن به بچه ستاک گذشته زدن=۳شج

‘آپول به بچه زدند.’

برای گویشوران زبان به‌دینان یزد هر سه جمله بالا این مفهوم را دارد که «به بچه آپول زدند»؛ اما به گفته آن‌ها هر بار یکی از عناصر اصلی جمله (یعنی پذیرا، پذیرنده و یا خود عمل) اهمیت بیشتری دارد، یا به عبارت دیگر در کانون جمله قرار دارد و لذا پیش‌بینی شده است. با این وصف عبارت فعلی در جمله vače šo= sejen košt به نظر گزینه مناسبی برای فعل مرکب انضمامی است که با ویژگی‌های تصریفی‌ای که در قسمت ۷-۲ ذیل برای فعل مرکب زبان به‌دینان یزد بر خواهیم شمرد هماهنگی و همخوانی دارد.

همچنین، در زبان دری زرتشتی نمونه افعال مرکبی مانند vâv nâdvun (مثال ۵ بالا)، xum venâdvun، گچ کردن و امثال آن نشان‌دهنده زایایی فرایند انضمام برای سازه‌هایی به جز مفعول صریح است که شامل قید مکان و مفعول غیر صریح می‌شود. همانطور که در نمونه‌های مذکور مشاهده می‌شود، در vâv nâdvun و xum venâdvun پیش‌اضافه tu (در) که نشان‌دهنده حالت مکانی (locative) است حذف شده و قید مکان به فعل منضم شده است. به عبارت دیگر برای جمله yoma šo=vâv nâd می‌توان شق غیر منضم yoma tu vâv حذف شده و عنوان گرفت و عنوان کرد که انضمام به صورت فرایندی ظرفیت کاه عمل کرده است و آنچه در دستورهایمانند دستور

وابستگی^۱ بخشی از ظرفیت^۲ فعل در نظر گرفته می‌شود به جزء همیار در فعلی مرکب تبدیل شده است. در جمله‌هایی نظیر *zâr šo=gač kart* نیز می‌توان فعل را شامل مفعول سابقاً دارای حالت بایی (instrumental) در نقش همیار دانست و برای آن شق دیوار را با گچ کردن (ساختن / اندود کردن) برای آن در نظر گرفت.

۲-۷. تصریف افعال مرکب: لازم یا متعدی؟

در زبان دری زرتشتی شهر یزد، افعال لازمی مانند جیغ زدن (*vi:/vih košvun, jiq/jix košvun*)، گریه کردن (*ša: kartun*)، تقلا کردن (*taqallâ kartun*)، زحمت کشیدن (*zahmat kešâdvun*)، آواز خواندن (*âvâz xenâdvun*) و مانند آن‌ها در جملات زمان حال تصریفی مشابه سایر فعل‌های لازم دارند اما در زمان گذشته با واژه‌بست فاعلی صرف می‌شوند که مشابه تصریف افعال متعدی در زمان گذشته است.

12. *jiq oš=kešâd o vi:=š dârt* (مزدایور، ۱۳۸۵: ۲۳۴)

ستاک گذشته داشتن ۳ش=م فریاد و ستاک گذشته کشیدن=۳ش م جیغ

‘جیغ کشید و فریاد زد.’

13. *vača ya xâlog bazi š<oš=ka v-o ša*

ستاک گذشته رفتن و-واج میانجی ستاک گذشته کردن=۳ش م بازی تصغیر-ذره یک بچه

‘بچه کمی بازی کرد و رفت.’

14. *goptegu šo=ka* (Ivanow, 1938:7)

ستاک گذشته کردن=۳ش ج گفتگو

‘گفتگو کردند.’

15. *bar oš=košt*

در ستاک گذشته زدن=۳ش م

‘در زد.’

16. *ziyuna di=š rabâb še<oš=e-košt* (Ivanow, 1938:8)

ستاک گذشته زدن-نمود ناقص=۳ش م رباب ۳ش=هم زن

‘زنش هم رباب (آلت موسیقی) می‌زد.’

17. *apsus oš=xart* (Ivanow, 1938:4)

ستاک گذشته خوردن=۳ش م افسوس

‘افسوس خورد.’

18. *yak gorpâ ado yak pâpahn-i piš-i arbâb-i kâr šo=ka* (Browne, 1897)

ستاک گذشته کردن=۳ش ج کار نکره-ارباب اضافه-نزد نکره-شتر یک با الاغ یک

‘یک الاغ به همراه یک شتر نزد اربابی کار می‌کردند.’

19. *pâpahn-i bičâra harči dâd oš=košt ge vâj-e xa ma-ku...* (Browne, 1897)

ستاک حال کردن-نفی خود اضافه-صدا که ستاک گذشته کشیدن=۳ش م داد هرچه بیچاره اضافه-شتر

‘هرچه شتر بی‌چاره داد زد که از خودت صدا (در) نکن...’

از مثال‌های اخیر این‌طور استنباط می‌شود که گویشوران زبان دری زرتشتی شهر یزد بین فعل مرکب لازمی مانند «جیغ زدن»، «گریه کردن»، «کار کردن» و غیره از یک سو و فعل‌های مرکب متعدی مانند «باد کردن»، «شخم زدن»، «اتو کردن»، «آب کشیدن»، «رنگ زدن» و مانند آن از سوی دیگر تمایز صرفی قائل نمی‌شوند و مطابقت به شکلی یکسان یعنی از طریق پیش‌بست فاعلی صورت می‌گیرد. **دیرمقدم**

¹ Dependency grammar

² valence

^۳ در این جا واکه آغازین واژه‌بست به همخوان پایانی واژه *dâd* تحت یک قاعده کلی آوایی اتصال می‌یابد و آن را پایه آوایی خود قرار می‌دهد. با وجود این، فعل *košt* پایه نحوی واژه‌بست محسوب می‌شود و لذا پیش‌بست شمردن آن صحیح‌تر است.

(۱۳۹۹: ۲۴) توضیح می‌دهد که به اعتبار متعدی بودن جزء همکرد این فعل‌ها در مقام فعل بسیط (یعنی «کرد»، «کشید»، «زد» و غیره)، فعل لازم مرکبی که با آن همکردها ساخته شده باشد همچنان متعدی پنداشته می‌شود. این در حالی است که این ترکیب‌ها اغلب واژگانی شده‌اند و دیگر بخش‌های تشکیل‌دهنده فعل مرکب از شفافیت معنایی یکسانی برخوردار نیستند و به عبارت دیگر جزء فعلی (یا همکرد) تبدیل به فعل سبک^۱ شده است. دبیرمقدم (۱۳۹۹) مشابه این رفتار فعل‌های مرکب لازم با همکرد متعدی را در زبان لارستانی که از زبان‌های ایرانی غربی جنوبی است و همچنین در زبان کردی سنندجی که از گروه زبان‌های کردی مرکزی به شمار می‌آید، ثبت و برجسته‌نمایی کرده است و از این پدیده به عنوان نمونه‌ای از تعامل بین دو حوزه صرف و نحو یاد کرده است.

نکته جالب توجه دیگر وجود افعال لازمی مانند pič xartvun, ša:lâ koštun, čâk xartvun است که از این قاعده مستثنی هستند و چه در جملات زمان حال و چه در کاربردشان در جملاتی با زمان گذشته مطابقت در آن‌ها به کمک پسوند صورت‌بندی می‌شود.

20. pâ=š e pič e-xarta (مزداپور، ۱۳۷۴: ۵۴۹)

صفت مفعولی خوردن-نمود کامل پیچ کسره^۲ ش^۳=پا

پایش پیچ خورده است.

21. mo-se ša:lâ košt (مزداپور، ۱۳۸۵: ۲۱۴)

ستاک گذشته زدن شاخه این طور

این طور شاخه زد.

22. prahna=š câk e-xarta (مزداپور، ۱۳۸۵: ۲۴۵)

صفت مفعولی خوردن-نمود کامل چاک ش^۳=پیراهن

پیراهنش چاک خورده است.

23. sekendari xart (مزداپور، ۱۳۹۷: ۵۵۳)

سکندری خورد

سکندری خورد.

24. dašt=oš pina karta (مزداپور، ۱۳۷۴: ۵۶۷)

صفت مفعولی کردن پینه ش^۳=دست

دستش پینه کرده است.

25. geruni sangin-i dar o šahr di uma (Ivanow, 1938:5)

ستاک گذشته آمدن آشکار شهر آن در نکره-سنگین گرانی

گرانی شدیدی در آن شهر پدید آمد.

آنچه این فعل‌های مرکب لازم را از فعل‌های ظاهراً مشابهی که رفتار صرفی متفاوتی در رابطه با گذرایی از خود نشان می‌دهند متفاوت و متمایز می‌سازد، وجه معنایی آن‌هاست. به این معنی که افعالی از قبیل «شاخه زدن»، «پینه زدن» و مانند آن دلالت بر کنشی داوطلبانه^۴ با فاعلی کنشگر و ذی‌اراده نمی‌کنند، بلکه فاعل این فعل‌ها در نقش معنایی غیرکنشی^۵ و اغلب در مقام تجربه‌گر^۶ یا کنش‌پذیر^۷ ظاهر

^۱ light verb

^۲ مزداپور وجود کسره در این مثال را وابسته به سبک و احتمالاً برای سهولت تلفظ می‌دانند. لازم به یادآوری است که در زبان دری بهدینان یزد، نشانه اضافه، نمود ناقص در صورت‌های استمرای و همچنین نمود کامل در صورت‌های نقلی به صورت کسره تظاهر می‌یابد. مراجعه کنید به توضیحات مزداپور (۱۳۷۴: ۱۱۵-۱۱۶).

^۳ مشابه این تصریف بدون پیش‌بست در مفهوم «پاجوش درآوردن» در مثال شماره ۵۱ زیر نیز مشهود است.

^۴ volitional

^۵ non-action

^۶ experiencer

^۷ patient

می‌شوند. تأثیر میزان عاملیت در صورت‌بندی صرفی فعل‌های مرکب در زمان گذشته در درک گویشوران از دو جمله زیر مشهود است:

26. kaf-e genza nâ e-dada

صفت مفعولی دادن-نمود کامل نم اتاق اضافه-کف

‘کف اتاق نم داده است.’

27. lula vâv še< oš=e-dâda

صفت مفعولی دادن-نمود کامل=ش۳م آب لوله

‘لوله آب داده است.’

در مثال اول کف اتاق به دلیل تأثیر عاملی بیرونی مانند رطوبت، باران یا غیر از آن دچار نم شده ولی در جمله دوم لوله به‌طور فعال از خود آب به بیرون داده و احتمالاً باعث خیس شدن سایر وسایل شده است.

با این حال این امر خود بدون استثنا نیست: در نمونه‌های زیر علی‌رغم وجه معنایی ادراکی/تجربی مشهود در فعل‌های به کار رفته، مطابقت با فاعل در آن‌ها از طریق پیش‌بست فاعلی صورت‌بندی شده است و همچنان جزء همکرد در این فعل‌های مرکب لازم، رفتاری مشابه فعل‌های متعددی بسط از خود نشان می‌دهد.

28. xiyâl de< od=rasa...

ستاک گذشته کردن=ش۲م خیال

‘خیال می‌کردی...’

29. pori jezr oš=kešâd (مزداپور، ۱۳۹۷: ۵۷۹)

ستاک گذشته کشیدن=ش۳م زجر خیلی

‘خیلی زجر کشید.’

30. pori kasr-o-kembud mo=kešâd (مزداپور، ۱۳۹۷: ۵۲۱)

ستاک گذشته کشیدن=ش۱ج کمبود-و-کسر خیلی

‘خیلی کسر و کمبود کشیدیم.’

۳-۷. فعل مرکب: ترتیب سازه‌ها

از نکات دیگری که درباره افعال مرکب زبان دری زرتشتی قابل توجه و تأمل است، سازه‌هایی است که بین دو بخش فعل مرکب یعنی جزء همیار و جزء همکرد ظاهر می‌شوند. از جمله این سازه‌ها می‌توان به نمودنما که به صورت کسره e برای نشان دادن نمود ناقص در زمان‌های استمراری و همچنین برای نشان دادن نمود کامل در ماضی نقلی و ماضی بعید اشاره کرد.^۱ همچنین درباره افعال مرکب لازم که با همکرد متعدی در زمان گذشته ساخته می‌شوند و در آن‌ها مطابقت به کمک واژه‌بست انجام می‌شود، پیش‌بست فاعلی بین جزء همیار و جزء همکرد ظاهر می‌شود. باین حال مفعول صریح در بندهای دارای فعل متعدی، چه به صورت گروه اسمی چه به صورت واژه‌بست ضمیری، تمایل دارد پیش از جزء غیر فاعلی (همیار) ظاهر شود. در صورتی که در زمان گذشته مطابقت فاعلی به دلیل گذرای فعل از طریق واژه‌بست صورت‌بندی شود، مفعول صریح اغلب به صورت ضمیر منفصل تظاهر پیدا می‌کند و ترتیب سازه‌های مذکور و فعل به صورت $O A=V$ خواهد بود. در غیر این صورت مفعول صریح به صورت پسوند مطابقت به انتهای فعل متصل می‌شود. نکات گفته‌شده در مثال‌های زیر قابل مشاهده هستند.

31. mi kâr-e še=zem d-en! (مزداپور، ۱۳۹۷: ۱۸۹)

ش۲م-ستاک حال دادن یاد=ش۳م معرفگی-کار این

‘این کارها را یادش بده!’

^۱ فیروزبخش (۱۳۷۷: ۵۴) نشانه نمود کامل را در گذشته نقلی و بعید به صورت پیشوند i- معرفی می‌کند. اما مزداپور (۱۳۷۴ و ۱۳۸۵ و ۱۳۹۷) این نمودنما را نیز همانند نشانه نمود ناقص به صورت کسره (e) نشان می‌دهد.

32. dâr-a vestâ e-xina o xdâ e-nâla (مزداپور، ۱۳۹۷: ۱۹۱)
 ستاک حال نالیدن-نمود ناقص خدا و ستاک حال خواندن-نمود ناقص اوستا ۳ش-ستاک حال داشتن
 'دارد اوستا می‌خواند و (به) خدا می‌نالد.'
33. da še< oš=e-kešâda bo ri maxmal... (مزداپور، ۱۳۹۷: ۱۷۲)
 دست کشیده بود روی مخمل بود صفت مفعولی کشیدن-نمود کامل=۳ش دست
 'دست کشیده بود روی مخمل...'
34. če xabar=od a ge pir-ak-i zolp še< oš=e-nâda... (مزداپور، ۱۳۹۷: ۴۲۱)
 چه خبر داری [چه خبر تو را هست] که پیری زلف تحقیر-تصغیر-پیر که است ۲ش=خبر چه
 صفت مفعولی نهادن-نمود کامل=۳ش زلف
 'چه خبر داری [چه خبر تو را هست] که پیری زلف گذاشته است...'
35. me de=xošhâl kart
 خوشحالم کردی ستاک گذشته کردن خوشحال=۲ش من
 'خوشحالم کردی.'
36. de=zahra-trak kart-e (مزداپور، ۱۳۹۷: ۴۴۸)
 مرا زهره ترک کردی ۱ش-ستاک گذشته کردن زهره ترک=۲ش م
 'مرا زهره ترک کردی!'
 این خود به‌استثنای مفعول غیرصریح در فعل‌های گذشته دری زرتشتی است که در آن‌ها مفعول غیرصریح «به‌ای/برای‌ای» بهره‌ور/زیان‌ور به‌صورت پسوند در انتهای فعل ظاهر می‌شود، که این مطابقت خود بر وجود ساخت کنایی در زبان دری زرتشتی دلالت می‌کند.
37. došvun oš=dâd-e (مزداپور، ۱۳۹۷: ۱۹۰)
 دشنام به من داد... ۱ش-داد=۳ش دشنام
 سابقه ساختار کنایی در جمله‌های دارای فعل ساخته‌شده با ستاک گذشته به فارسی میانه باز می‌گردد. ابوالقاسمی (۱۳۸۹: ۱۷۷ و ۱۳۹۷: ۶۶) توضیح می‌دهد که در فعل ماضی اخباری متعدی، «از روی کننده منطقی آن - که از نظر دستوری مفعول است - شخص و شمار فعل دانسته می‌شود». وی همچنین اشاره می‌کند که برای اول شخص مفرد در این حالت از ضمیر غیر فاعلی man (ایرانی باستان mana: حالت اضافی مفرد برای azam) به کار می‌رود که نشان می‌دهد در اصل فاعل منطقی سایر فعل‌ها نیز در حالت غیرفاعلی بوده‌اند، مانند man guft در فارسی میانه. آموزگار و تفضلی (۱۴۰۱: ۷۷) نیز این ساختار را ارگاتیو نامیده و تصریح می‌کنند که در آن عامل^۱ برابر فاعل واقعی (منطقی) و مفعول واقعی (منطقی) برابر با فاعل دستوری است. مانند:
38. man mardân dîd h-ēnd (آموزگار و تفضلی، ۱۴۰۱: ۷۷)
 مردان را دیدم ۳ش-ستاک حال بودن ستاک گذشته دیدن مردان من (غیرفاعلی)

'مردان را دیدم'

در مقاله‌ای با عنوان 'The 'indirect affectee' in Pahlavi and in a central dialect of Iran، تفضلی (۱۹۸۶) تصریح کرده که در جمله‌های دارای فعل ساخته‌شده با ستاک ماضی در زبان پهلوی، فعل کمکی h- با اثرپذیر صریح (مفعول صریح) مطابقت می‌کند و در صورتی که مفعول صریح نام مفرد یا سوم شخص مفرد باشد، فعل کمکی h- تظاهر نمی‌یابد. به اعتقاد تفضلی، مطابقت با اثرپذیر غیرصریح تنها زمانی انجام می‌شود که اثرپذیر صریح اسم مفرد یا ضمیر سوم شخص مفرد باشد. او همچنین به وجود ساخت کنایی در «گوش

¹ agent

بیدهنی» و «گوش محلی زرتشتیان یزد» اشاره می‌کند.^۱

کشاوری (۱۳۷۱: ۲۰۲-۲۰۳) ضمائر فاعلی، واژه‌بست‌های ضمیری و پسوندهای مطابقه در زبان دری بهدینان یزد را به ترتیب «گسسته و

مستقل»، «گسسته و پیشوندی» و «گسسته و پسوندی» می‌خواند و به این ترتیب بر می‌شمرد:

جدول ۱- ضمیرهای فاعلی در زبان بهدینان یزد

Table 1- Subject pronouns in Behdinani language of Yazd

شخص / شمار	مفرد	جمع
اول شخص	mε	mo
دوم شخص	ta	šmâ
سوم شخص	un	i(y)ε

جدول ۲- واژه‌بست‌های ضمیری در زبان بهدینان یزد

Table 2- Pronominal clitics in Behdinani language of Yazd

شخص / شمار	مفرد	جمع
اول شخص	om	mo
دوم شخص	od	do
سوم شخص	oš	šo

جدول ۳- پسوندهای مطابقه در زبان بهدینان یزد

Table 3- Agreement suffixes in Behdinani language of Yazd

شخص / شمار	مفرد	جمع
اول شخص	-e	-im
دوم شخص	-i	-it
سوم شخص	-a/it/ut/∅	-en

نکته حائز اهمیت دیگر درباره تصریف فعل‌های مرکب گونه یزدی دری زرتشتی مربوط به نوع و جانمایی پیش‌بست‌های مفرد در زمان گذشته ساده است؛ به این ترتیب که در فعل‌های مرکب لازم که هم‌کرد متعدی دارند از سه پیش‌بست om، od و oš بین دو جزء فعلی و غیرفعلی یعنی همیار و هم‌کرد استفاده می‌شود؛ اما برای فعل‌های مرکب متعدی در زمان گذشته ساده بر خلاف تصور اولیه از سه پیش‌بست de، me و še استفاده می‌شود که پیش از بخش غیرفعلی یعنی جزء همیار فعل ظاهر می‌شود و آن را میزبان خود قرار می‌دهد، مانند:

39. raven še=dâq kart

روغن داغ=ش^۳م ستاک گذشته کردن

‘روغن را داغ کرد.’

40. *raven dâq oš=kart

روغن داغ ستاک گذشته کردن=ش^۳م

41. čera še=ruš ka

چراغ روشن=ش^۳م ستاک گذشته کردن

‘چراغ را روشن کرد.’

42. *čera ruš oš/še=kart

چراغ روشن ستاک گذشته کردن=ش^۳م

^۱ برای شرح بیشتر درباره ساختار کنایی رجوع کنید به کامری (۱۹۷۸)، کلباسی (۱۳۶۷) و دبیرمقدم (الف ۱۳۹۲).

43. vi š <oš= košt

ستاک گذشته زدن=ش^۳م جیغ

‘جیغ کشید.’

44. *še=vi košt

ستاک گذشته زدن جیغ=ش^۳م

45. čarx oš=košt

ستاک گذشته زدن=ش^۳م چرخ

‘چرخ زد.’

46. *še=čarx košt

ستاک گذشته زدن چرخ=ش^۳م

این تمایز در در تصریف فعل‌های مرکب لازم و متعدی در مورد شخص‌های جمع که پیش‌بست‌های ضمیری مرتبط آن‌ها تنها یک شکل دارد تنها در جانمایی این واژه‌بست‌ها نسبت به دو جزء همکرد و همیار فعل تظاهر دارد.

47. vače šo=sejen košt

ستاک گذشته زدن سوزن=ش^۳ج بچه

‘به بچه آمپول زدند (بچه را آمپول زدند).’

48. vačagun dâd šo=košt

ستاک گذشته زدن=ش^۳ج داد بچه‌ها

‘بچه‌ها داد زدند.’

۴-۷. فعل‌های پیش‌اضافه‌ای

فیروزبخش (۱۳۷۷: ۸۶) به اختصار به افعالی که از ترکیب حروف اضافه/قید و فعل ساخته می‌شوند پرداخته و از آن‌ها به‌عنوان فعل‌های مشتق یا «پیشوندی» یاد کرده است. در این فعل‌ها که نمونه‌های آن در این زبان به‌وفور یافت می‌شود بین دو جزء سازنده ممکن است به اندازه چند سازه گسستگی وجود داشته باشد. برای نمونه، بین پیش‌بست فاعلی در افعال کمکی نشان‌دهنده قطعیت (وجهی) مانند «باید» و «نباید»، فاصله‌ای به‌اندازه چند سازه ممکن است فاصله وجود داشته باشد. همچنین خود این فعل‌های کمکی می‌توانند حدفاصل جزء فعلی و پیش‌اضافه (یا همان particle) در فعل‌های مرکب حرف‌اضافه‌ای ظاهر شوند. نمونه این امر در جمله «آدم تو (در) رو نباید بماند» دیده می‌شود. همچنین از نظر مطابقت واژه‌بستی در زمان‌های گذشته، فعل مرکب پیش‌اضافه‌ای تابع گذرایی همکرد فعل است.

49. ?âdem še<oš=e-tu ri dar na-?â men-e (مزداپور، ۱۳۹۷: ۳۴۰)

ش^۳م-ستاک حال ماندن ستاک حال بایستن-واج میانجی-نفی در روی در=ش^۳م آدم

‘آدم در رو (دروایستی) نباید بماند.’

این مثال انعطاف ترتیب سازه‌ها و امکان حضور گروه‌های اسمی بین فعل کمکی و واژه‌بست مطابقت و همچنین اجزای فعل مرکب را تأیید می‌کند.

50. voski axova m<om=kešâ jun=me bar oma (مزداپور، ۱۳۸۵: ۴۶۳)

ستاک گذشته آمدن بیرون/در اش^۳م=جان ستاک گذشته کشیدن=اش^۳م خمیازه بس که

‘از بس خمیازه کشیدم جانم بالا/در آمد.’

51. draxt bij-og e bar e-karta (مزداپور، ۱۳۷۴: ۴۴۹)

صفت مفعولی کردن- نمود کامل بیرون/ در کسره^۱ - تصغیر- پاجوش/ زائده درخت

‘درخت پاجوش در آورده است.’

52. čemuš še<oš=e-pâ-y-i xa bar ka (Ivanow, 1938:9)

ستاک گذشته کردن بیرون خود اضافه- واج میانجی- پا- از=اشم^۳ کفش

‘کفش از پای خود در آورد.’

53. hâli šoʔ-ɛn šo=bar wârt-ɛn (Ivanow, 1938:10)

پسوند مطابقه^۳ اش ج- ستاک گذشته آوردن بیرون=اش ج^۳ اش ج- ستاک گذشته رفتن سریع

‘سریع رفتند (و) آن‌ها را بیرون آوردند.’

54. bâr-i vart=oš š=e-gav vârt (Ivanow, 1938:7)

ستاک گذشته آوردن پایین- به=اش م^۳ اش م=آرد اضافه- بار

‘بار آردش را پایین آورد.’

55. xar vâ menâd (Browne, 1897)

ستاک گذشته ماندن وا خر

‘خر واماند.’

۵-۷. افعال آغازی

بررسی نمونه‌های گردآوری شده از براون (1897)، ایوانوف (1938)، مزداپور (۱۳۷۴، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۷) و گویشورانی که با آن‌ها تماس گرفته شد حاکی از آن است که در زبان دری زرتشتی مطابقه فعل‌های آغازی^۲ در زمان گذشته مشابه فعل‌های ساده لازم یعنی از طریق پسوند فاعلی صورت‌بندی می‌شود.

56. jeng e rav kapt (مزداپور، ۱۳۸۵:۲۶۲)

ستاک گذشته افتادن راه کسره^۳ جنگ

‘جنگ راه افتاد.’

57. šru bo (مزداپور، ۱۳۸۵:۳۳۹)

ستاک گذشته شدن شروع

‘شروع شد.’

58. reng=oš tusi y-o xâkestari y-e-bda (مزداپور، ۱۳۸۵:۳۸۷)

صفت فاعلی شدن- نمود کامل- واج میانجی خاکستری و- واج میانجی توسی^۳ اش م=رنگ

‘رنگش توسی و خاکستری شده است.’

شایسته است یادآوری شود که در مواردی که آغاز حالتی یا عملی با فعل مرکبی نشان داده شود که هم‌کرد متعدی دارد،

همچنان در زمان‌های گذشته مطابقه از طریق از پیش‌بست صورت می‌گیرد. مانند آنچه در مثال‌های زیر قابل مشاهده است:

59. oš=košt e šiv-e ša

گریه اضافه- زیر کسره^۱ زد=اش م^۳

^۱ به نظر می‌رسد که کسره در این نمونه‌ها شکل تقلیل یافته پیش‌اضافه be (به) باشد؛ البته دکتر مزداپور بر ویژگی‌های سبکی، فردی، تلفظی و تأکیدی کسره در این گونه مثال‌ها تأکید دارند و عدم کاربرد «به» در زبان دری زرتشتی را دلیلی بر رد این فرضیه می‌دانند.

^۲ inchoative

^۳ به نظر می‌رسد که کسره در این نمونه‌ها شکل تقلیل یافته پیش‌اضافه be (به) باشد؛ البته دکتر مزداپور بر ویژگی‌های سبکی، فردی، تلفظی و تأکیدی کسره در این گونه مثال‌ها تأکید دارند و عدم کاربرد «به» در زبان دری زرتشتی را دلیلی بر رد این فرضیه می‌دانند.

’زد زیر گریه.

60. banâ šo=kart be (ʔ)eyš kartvun (Ivanow, 1938:5)

کردن عیش به ستاک گذشته کردن=ش ج بنا

’شروع به خوش گذرانی کردند.

61. yak ru gурpâ bnâ š <oš= kart e ʔar-ʔar vâj kartun (Browne, 1897)

کردن صدا عرعر به ستاک گذشته کردن=ش م بنا الاغ روز یک

’یک روز الاغ شروع کرد به عرعر کردن.

۶-۷. افعال وجهی

کاربرد واژه مرکب تنها به فعل‌های اصلی زبان دری زرتشتی محدود نمی‌شود و فعل‌های وجهی^۲ مانند فعل کمکی «توانستن» در زبان بهدینان شهر یزد گاه به صورت ترکیبی از صرف دو فعل «توانستن» (šustvun) و «کردن» (kartun) ظاهر می‌شود. شق دیگر این فعل، صورت صرف شده فعل «توانستن» (šustvun) است. نمونه‌هایی از بیان مفهوم «توانستن» به صورت فعل ساده و همچنین ترکیب فعل «کردن» و فعل «توانستن» در جمله‌های زیر آمده است:

62.

A. na-šî vât-im (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۳۳)

اش ج-ستاک گذشته گفتن ستاک حال توانستن-نفی

B. na-š(i)-im vât (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۳۳)

ستاک گذشته گفتن اش ج-ستاک حال توانستن-نفی

’نمی توانیم بگویم.

63. om=na-šâste vât (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۳۳)

ستاک گذشته گفتن ستاک گذشته توانستن-پیشوند نفی=اش م

’نمی توانستم بگویم.

64. na-šî kart-e ve-vaj-e (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۳۳)

اش م-ستاک حال گفتن-وجه التزامی اش م-ستاک گذشته کردن ستاک حال توانستن-نفی

’نمی توانم بگویم.

65. šaši kart-i ve-vaj-i (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۳۳)

اش م-ستاک حال گفتن-وجه التزامی اش م-ستاک گذشته کردن ستاک حال توانستن

’می توانی بگویی.

66. šmâ šaši kart-id unig-it (مزداپور، ۱۳۷۴:۱۲۶)

اش ج-ستاک حال نشستن اش ج-ستاک گذشته کردن ستاک حال توانستن شما

’شما می توانید بنشینید.

مزداپور (۱۳۸۵) ذیل سرواژه «توانستن» اشاره می‌کند که در زبان دری زرتشتی مصدر «توانستن» وجود ندارد، بلکه صورت صرف شده عبارت šaši kartun برای نشان دادن توانایی انجام عمل به کار می‌رود. برای منفی کردن جمله و اشاره به ناتوانی انجام کاری، پیشوند نفی -na جایگزین هجا/تکواژ اول در šaši شده و آن را به صورت našī kartun درمی‌آورد. مزداپور اشاره‌ای به تفاوت معنایی دو شق ساده و

^۱ به نظر می‌رسد که کسره در این نمونه‌ها شکل تقلیل یافته پیش اضافه be (به) باشد؛ البته دکتر مزداپور بر ویژگی‌های سبکی، فردی، تلفظی و تأکیدی کسره در این گونه مثال‌ها تأکید دارند و عدم کاربرد «به» در زبان دری زرتشتی را دلیلی بر رد این فرضیه می‌دانند.

^۲ modal verbs

مرکب فعل توانستن نکرده است. اما به عقیده گویشوران فعل کمکی مرکب با ستاک «کردن» بیشتر بر توانایی انجام فعل اصلی دلالت می‌کند، درحالی‌که شق دیگر می‌تواند به امکان یا شایسته بودن انجام آن اشاره کند. برای مثال، در دو عبارت *naši karte* و *vevaje*، اولی اشاره به رازگونه بودن مطلبی دارد که گوینده از برملا کردنش (به واسطه اصول اخلاقی) امتناع می‌کند؛ اما عبارت دوم بر عدم توانایی گفتن و قادر به گفتن نبودن دلالت می‌کند.^۱

۸. نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد پیوستار ارائه‌شده از سوی ژیلبر لازار درباره رابطه‌های ساختاری گروه‌های اسمی بند و محمول‌های آن در زبان فارسی، برای زبان دری زرتشتی نیز صادق باشد؛ با این تفاوت که وجود افعال مرکب لازمی که در آن‌ها جزء فعلی با جزء غیر فعلی رفتاری مشابه مفعول صریح دارد، این نکته را بیش‌ازپیش مورد توجه قرار می‌دهد که در زبان دری زرتشتی میل به واژگانی شدن و انضمام کنش‌ور و محمول کمتر از زبان فارسی است. همچنین عدم وجود نشانه جمع به صورت رایج و همچنین نبودن پس اضافه «را» در این زبان تعیین نقاط روی این پیوستار را دشوارتر و تحلیل آن را با مشکل روبه‌رو می‌کند. شاهد دیگر متعددی انگاشته شدن جزء فعلی (همکرد) در فعل‌های مرکب است که در آن‌ها با وجود کاهش شفافیت معنایی به واسطه واژگانی شدن کل ترکیب و بسط استعاری آن، همچنان به اعتبار متعددی بودن همکرد در حالت فرد و در مقام فعل بسیط، مطابقت در فعل مرکب لازم ساخته شده با ستاک گذشته آن فعل متعددی همچنان با پیش‌بست ضمیری صورت‌بندی می‌شود (برخلاف فعل‌های لازم که در زمان گذشته نیز با پسوند مطابقت فاعلی در آن‌ها صورت‌بندی می‌شود). با این حال تقابل مفعول صریح که به صورت بی‌نشان و اسم جنس بی‌واسطه کنار فعل ظاهر می‌شود با مفعول صریحی که همراه نشانه‌هایی از قبیل صفت ملکی و اشاره ظاهر می‌شود، در صورت امکان تصور شقی غیرمنضم، به نظر می‌رسد شروط لازم برای قرار گرفتن در زمره افعال مرکب انضمامی را احراز می‌کند. نکته درخور توجه دیگر انضمام قید مکان و مفعول غیرصریح پس از حذف پیش‌اضافه‌های بایی و دری (مکان‌نما و ابزارنما) در نمونه‌هایی مانند *gač kartum* و *xum venâdvun, vâv nâdvun* است. براساس آنچه گفته شد، نکته حائزاهمیت دیگر دلالت دارد بر آشکار بودن تأثیر عواملی از یکی از حوزه‌های دستور اعم از واج‌شناسی، معنی‌شناسی، صرف و نحو و حتی عوامل گفتمانی و توزیع اطلاع، بر صورت‌بندی و شاکله عناصر و فرایندهای حوزه یا حوزه‌های دیگر. مانند آنچه در سطور بالا درباره تأثیر اختیار و تسلط کنش‌ور بر لازم یا متعددی انگاشته شدن فعل لازم مرکب در مواردی مانند «جیغ کشیدن» و «چرخ زدن» در برابر «جوانه زدن» و «سکندری خوردن» ذکر شد. با در نظر گرفتن این شواهد، نیاز به آنچه **دبیرمقدم** (۱۳۹۹: ۱-۴۱) از آن به عنوان «رویکرد تعاملی» در تحلیل و بررسی فرایندهای زبانی یاد می‌کند بیش‌ازپیش ضروری می‌نماید. وجود فعل کمکی مرکب که بر معنی توانستن دلالت می‌کند از دیگر نکات جالب مشاهده شده در این زبان است که ظاهراً همراه سایر ویژگی‌های منحصربه‌فرد این زبان در حال کمرنگ شدن است و گویشوران قدیمی هم دیگر چندان از تفاوت معنایی گونه‌های ساده و مرکب آن مطمئن نیستند.

منابع فارسی

- آموزگار، ژاله و تفضلی، احمد. (۱۴۰۱). *زبان پهلوی: ادبیات و دستور آن* (چاپ دوازدهم). تهران: معین.
- ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۸۹). *دستور تاریخی زبان فارسی* (چاپ هشتم). تهران: سمت.
- ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۹۷). *راهنمای زبان‌های باستانی ایران* (جلد دوم). تهران: سمت.
- اشیدری، مهربان (۱۳۸۲). *فرهنگ واژه‌ها و زمان واژه‌های گویش زرتشتیان کرمان*. تهران: فروهر.
- بازاده خرمشاهی، ساغر. (۱۳۹۰). *بررسی ساختار صرفی گویش دری زرتشتی - لهجه خرمشاهی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا.
- بزرگ‌چمی، پریزاد. (۱۳۵۲). *بررسی اسم در زبان دری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

^۱ این نکته را جناب موبد کورش نیکنام در مکالمه شخصی در اسفند ۱۴۰۰ مطرح کرد. از ایشان صمیمانه سپاسگزاریم.

- بولادی درویش، میترا. (۱۳۷۹). توصیف پاره‌ای از ویژگی‌های فعل در گویش بهدینان (مرکز شهر یزد). مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبایی (۱۶۹-۱۸۱). تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- ثمره، یدالله. (۱۳۵۵). پاره‌ای از ویژگی‌های دستوری گویش دری، گونه زین آبادی (جشن نامه دکتر محمد مقدم). *دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران* ۲۳(۴)، ۵۱-۷۷.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۹۹). *زبان‌شناسی: منظری ایرانی*. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- دبیرمقدم، محمد. (الف ۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی* (جلد اول). تهران: سمت.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۷۶). فعل مرکب در زبان فارسی. *مجله زبان‌شناسی* ۱۲(۱)، ۴۶-۱.
- دبیرمقدم، محمد. (ب ۱۳۹۲). پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی (چاپ چهارم)، به کوشش علی‌اکبر رزدام. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- سروشیان، جمشید سروش. (۱۳۳۵). *فرهنگ بهدینان*. با مقدمه ابراهیم پورداود و به کوشش منوچهرستوده (چاپ سوم). تهران: دانشگاه تهران.
- شقایق، ویدا. (۱۳۸۶). انضمام در زبان فارسی. *نامه فرهنگستان* ۲(۳)، ۳-۳۹.
- فیروزبخش، فرانک. (۱۳۷۷). بررسی ساختمان دستوری گویش بهدینان یزد. تهران: فروهر.
- قریب، عبدالعظیم؛ بهار، محمدتقی؛ همایی، جلال‌الدین؛ فروزانفر، بدیع‌الزمان و رشیدیاسمی، غلامرضا. (۱۳۷۱). *دستور زبان فارسی* (پنج استاد) (چاپ نهم). تهران: اشراقی.
- کشاورز، کیخسرو. (۱۳۷۱). *فرهنگ زرتشتیان استان یزد*. استکهلم: کیخسرو کشاورز.
- کلباسی، ایران. (۱۳۶۷). آرگتیو در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی. *زبان‌شناسی* ۱۰، ۸۷-۷۰.
- مزداپور، کنایون. (۱۳۷۴). *واژه‌نامه گویش بهدینان شهر یزد: فارسی به گویش همراه با مثال* (جلد ۱). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مزداپور، کنایون. (۱۳۸۵). *واژه‌نامه گویش بهدینان شهر یزد: فارسی به گویش همراه با مثال* (جلد ۲). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مزداپور، کنایون. (۱۳۹۷). *واژه‌نامه گویش بهدینان شهر یزد: فارسی به گویش همراه با مثال* (جلد ۳). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

References

- Abolghassemi, M. (2011). *A Historical Grammar of the Persian Language* (8th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Abolghassemi, M. (2018). *A Manual of Old Iranian Languages, Part 2: Grammar and Lexicon* (9th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Amoozgar, J., and Tafazzoli, A. (1996). *Pahlavi Language: Literature, Grammatical Sketch, Texts and Glossary* (2nd revised edition). Tehran: Moin Publishing Company. [In Persian]
- Barjesteh, D. (1983). *Morphology, syntax, and semantics of Persian compound verbs: a lexical approach*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Bazadeh Khoramshahi, S. (2011). *A Study of the Morphological Construction of the Zoroastrian Dari – Khoramshahi Accent*, Master Thesis, Alzahra University. [In Persian]
- Bozorgchami, D. (1973). *A Study of Nouns in Dari Language*, Master Thesis, University of Tehran. [In Persian]
- Browne, E. G. A. (1897). Specimen of the Gabri Dialect of Persia. Supplied by Ardashīr Mihrabān of Yazd, and Published, with an English Translation. *Journal of the Royal Asiatic Society* 29(1), 103-10.
- Comrie, B. (1978). Ergativity. In W. P. Lehman (Ed.), *Syntactic Typology: Studies in the Phenomenology of Language* (pp. 329-394). Texas: University of Texas Press.
- Dabir-Moghaddam, M. (1997). Compound Verbs in Persian. *Iranian Journal of Linguistics* 23(24), 1-46. [In Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (2013a). *Typology of Iranian Languages* (Vol. 1). Tehran: SAMT. [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. (2013b). *Studies in Persian Linguistics: Selected Articles* (4th ed.). Tehran: Iran University Press. [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. (2020) *Linguistics: An Iranian Perspective*. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]
- Firuzbakhsh, F. (1997). *Barresi-ee Sāmmnān-e Dasturi-ye Guyesh- Bhdnūrān-e Shahr-e Yazd [An Examination of the*

- Grammatical Constructions of the Zoroastrian Dialect of Kerman*. Tehran: Farvahar Publications. [In Persian]
- Gharib, A., Bahar, M., Forouzanfar, B., Homaei, J., and Rashid-Yasemi, Gh. (1993). *Persian Grammar of Five Teachers*. Tehran: Eshraghi. [In Persian]
- Gholami, S. (2018). Pronominal Clitics in Zoroastrian Dari (Behdīnī) of Kerman. In S. Gholami (Ed.), *Endangered Iranian Languages* (pp. 111-122). Wiesbaden: Reichert.
- Ivanow, W. (1935). The Gabri dialect spoken by the Zoroastrians of Persia. *Rivista degli studi orientali* 16(1), 31-97.
- Ivanow, W. (1938). The Gabri Dialect Spoken by the Zoroastrians of Persia. III. Specimens of the Gabri Dialect (Texts). *Rivista Degli Studi Orientali* 17, 1-39.
- Ivanow, W. (1939). The Gabri Dialect Spoken by the Zoroastrians of Persia. IV. Gabri Vocabulary. *Rivista Degli Studi Orientali* 18, 1-59.
- Kalbasi, I. (1988). Ergativity in Iranian Languages and Dialects. *Journal of Linguistics* 2, 70-87. [In Persian]
- Kešāvarz, K. (1993a). *Dashtur- uu eeš- aaročāāā-e Yazd [A Grammar of the Dialect of the Zoroastrians of Yazd]*. Stockholm: K. Kešāvarz.
- Kešāvarz, K. (1993b). *Farhang- aaročāāā- ttt ān-e Yazd [A Dictionary of the Dialect of the Zoroastrians of Yazd Province]*. Stockholm: K. Kešāvarz. [In Persian]
- Lazard, G. (1984). Actance variations and categories of the object. In F. Plank (Ed.), *Towards a theory of grammatical relations* (pp. 269-29). Plac: Press.
- Mazdāpūr, K. (1995). *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 1). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mazdāpūr, K. (2006). *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 2). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mazdāpūr, K. (2018). *A Dictionary of Zoroastrian Dialect in the City of Yazd: Persian- Zoroastrian; with Examples* (Vol. 3). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Oshidari, M. (2003). *Farhang- āāžhā aa zaā n-āāžhā-ee gueēš- aaročāāā- Kāāāān [A Dictionary of the Zoroastrian Dialect in the City of Kerman]*. Tehran: Farvahar. [In Persian]
- Puladi-Darvish, M. (2000). The Description of the Verb Construction in Zoroastrian Dialect of the Center of Yazd. *Proceedings of Allameh Tabataba'i University* 91, 169-181. [In Persian]
- Samareh, Y. (1976). The Verb System in Zeynabadi Dari. *Journal of Faculty of literature and Humanities: University of Tehran* 23(4), 155-162. [In Persian]
- Shaghghi, V. (2008). Incorporation in Persian. *Journal of Name-ye Farhangestan* 3, 3-39. [In Persian]
- Sorushian, S. J. (1956). *Farhang-e Behdīnā: with a Preface from Prof. I. Pouré Davoud*. Edited by Manoochehr Sotoodeh. Tehran: Farhang Iran Zamin Publications. [In Persian]
- Taffazoli, A. (1986). The 'Indirect Affectee' in Pahlavi and in a Central Dialect of Iran. In R. Schmidt & P. O. Skjervo (Eds.), *Studia Grammatica Iranica: Festschrift für Helmut Humbach* (pp. 483-487). Munich: R. Kitzinger.
- Vahman, F., and Asatrian G. (2002). *Notes on the Language and Ethnography of the Zoroastrians of Yazd*. Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters (det kongelige Danske Videnskabernes Selskab).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

راهنمای اختصارات

۳/۲/۱ ش:م: اول/دوم/سوم شخص مفرد

۳/۲/۱ ش:ج: اول/دوم/سوم شخص جمع

=: مرز واژه بست

-: مرز وند

POST: Postposition
PST: Past Tense
1/2/3sg: 1st/2nd/3rd Person Singular
PC: Pronominal Clitic
PRE: Preposition
EZ: Ezafe (genitive)

